

Attēls no Latvijas Kara muzeja krājuma

Latvijas Universitātes 79. Starptautiskā zinātniskā konference
79th International Scientific Conference of the University of Latvia

Vēstures un arheoloģijas doktorantu un doktora grāda pretendentu sekcijas

"Sabiedrības un indivīda veselība cauri
laikam: izpētes iespējas un problemātika
vēstures un arheoloģijas zinātnē"
referātu tēzes

Abstracts of the session
"Health of society and individuals through
time: perspectives and problematics
in history and archaeology"

Rīgā, 2021. gada 10. martā | Riga, March 10th, 2021

79.

Latvijas
Universitātes
starptautiskā
zinātniskā
konference

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES
UN FILOZOFIJAS
FAKULTĀTE

Rīga, 2021

Anotācija. 2021. gada 10. martā jau otro reizi Latvijas Universitātes 79. starptautiskajā zinātniskajā konferencē organizēta vēstures un arheoloģijas doktorantu sekcija. Iekļaujoties kopējā tēmā “Sabiedrības un indivīda veselība cauri laikam: izpētes iespējas un problemātika vēstures un arheoloģijas zinātnē”, sekcijā pieteica dalību vienpadsmit doktoranti un grāda pretendenti, savukārt *atslēgas referātu* pieteica LU LVI arheoloģijas pārstāvji. Referātos aplūkoti gan cilvēku diētas paradumi, gan mentālā veselība, dažādas slimības kā arī medicīnas iestāžu darbība no aizvēstures līdz pat 20. gadsimtam.

Annotation. On March 10, 2021, for the second time, a section of doctoral students of history and archeology was organized at the 79th International Scientific Conference of the University of Latvia (UL). Eleven doctoral students and degree candidates submitted papers in the common theme “Health of society and individuals through time: Perspectives and problematics in history and archeology”, while representatives of archeology from the UL Institute of Latvian history applied for a keynote lecture. The reports cover people's dietary habits and mental health, diseases as well as the activities of medical institutions from prehistory to the 20th century.

Krājuma sastādītājas: Vanda Visocka, Ginta Ieva Bikše, Zane Rozīte

Tehniskie redaktori: tēžu autori, krājuma sastādītājas

© Tēžu autori, 2021

© Latvijas Universitāte, 2021

Saturs

Ievadvārdi	4
Introduction	5
Programma	6
Andrejs Vasks, Gunita Zariņa. Social Transformations and population health in the Bronze Age Societies of the Lower Daugava River	8
Vanda Visocka, Dardega Legzdiņa, Eduards Plankājs, Aija Ceriņa, Janta Meža. Dietary practices during the Late Neolithic and the Bronze Age in the territory of Latvia: a case study of Lake Lubāns plane and lower reaches of river Daugava	9
Hanna Wichmann. The “emotional health” of a Late Medieval society. Methods of researching emotions and their societal impact in Florence 1300–1500.....	11
Anastasija Smirnova. The role of the hospices on the Telts street 1 and Ģimnastikas street 1 for “specially cared” disabled in Riga (1903–1940)	12
Andrejs Gusačenko. Krievijas Ziemeļrietumu armijas nozīme reģionā 1919.–1920. g.: tīfa epidēmijas faktors.....	14
Guna Plakane. Sociālās apdrošināšanas politiskie aspekti: Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja darbība slimokasēs 1920. gadu 2. pusē	16
Inna Gīle. Uzturs kā medikamenti: pārtikas jautājums Latvijas armijā 1919.–1940. gadā.....	18
Ginta Ieva Bikše. Medicīniskā palīdzība Spānijas pilsoņu karā (1936–1939): Latvijas brīvprātīgo iesaiste.....	19
Jānis Tomaševskis. Kritis vai no ievainojumiem miris: latviešu nacionālo partizānu un pašaisardzībnieku zaudējumi 1941. gada vasarā	21
Reinis Ratnieks. Veselības saglabāšana partizānu kara apstākļos: Latvijas nacionālo partizānu piemērs (1944–1957).....	23

Ievadvārdi

Šogad jau otro reizi norisinās LU starptautiskās un starpdisciplinārās konferences Vēstures un filozofijas fakultātes vēstures doktorantu organizētā sekcija, kurā vēstures un arheoloģijas doktoranti un grāda pretendenti dalās ar saviem pētījumu rezultātiem, lai veicinātu plašākas diskusijas par tām.

Šis gads turpinās koronavīrusa izraisītās pandēmijas ēnā, kas mūsu paaudzei ir kas pavisam jauns un nepiedzīvots. Dažādu ierobežojumu un ar to saistītā satraukuma dēļ, tiek ietekmēta ne vien cilvēku fiziskā, bet gan arī garīgā veselība. Raugoties pagātnē, var droši apgalvot, ka dažādas slimības un to izraisītās pandēmijas nav nekas unikāls. Slimību izplatīšanās un to ietekme uz sabiedrību vistiešākajā mērā iespaido cilvēku dzīves kvalitāti, medicīnas attīstību konkrētajā laika posmā un, protams, vēsturiskos procesus.

Šī gada vēstures un arheoloģijas doktorantu un grāda studentu konference veltīta sabiedrības un indivīda veselībai dažādos vēstures periodos. Šogad desmit prezentētie referāti aptver ļoti plašu tematiku: gan cilvēku dzīves kvalitāti un uztura paradumus, mentālo veselību un dažādu medicīnas darbinieku un iestāžu darbību dažādos laikposmos. Īpaši svarīgi atzīmēt plašo hronoloģisko ietvaru, referāti aptver gan aizvēstures, gan viduslaiku, gan arī 20. gadsimta vēsturi tādejādi veidojot daudzpusīgu priekšstatu par sabiedrības un indivīda veselību arheoloģijas un vēstures zinātnē.

Organizatores: Vanda Visocka, Ginta Ieva Bikše, Zane Rozīte

Introduction

This year, for the second time, a UL international and interdisciplinary conference section organized by doctoral students of history at the Faculty of History and Philosophy is taking place. In this section doctoral students and candidates of history and archaeology share their research results to promote wider discussions.

This year continues in the shadow of the coronavirus pandemic, which is something completely new and unprecedented for our generation. Due to various restrictions and anxiety related to them, not only people's physical but also mental health is affected. Looking back, it is safe to say that the various diseases and the pandemics are nothing unique. The spread of diseases and their impact on society has the most direct impact on quality of life, the development of medicine over time and, of course, historical processes.

This year's conference of doctoral students and candidates in history and archeology is dedicated to the health of society and the individual in various periods of history. The ten reports presented this year cover a very wide range of topics: the quality of life and dietary practices of people, mental health and the activities of various medical staff and institutions in different periods. Notably these papers represent a broad chronological framework – prehistory, medieval times, as well 20th century, thus creating a comprehensive picture of public and individual health in archeology and history.

Organizers: Vanda Visocka, Ginta Ieva Bikše, Zane Rozīte

79.

Latvijas
Universitātes
starptautiskā
zinātniskā
konference

Sabiedrības un indivīda veselība cauri laikam: izpētes iespējas un problemātika vēstures un arheoloģijas zinātnē

Health of society and individuals through time: perspectives and problematics in history and archaeology

Trešdien, 2021. gada 10. martā plkst. 9.00
(UTC/GMT +2 stundas)

Wednesday, 10 March 2021, 9.00 AM
(UTC/GMT +2 hours)

Programma/Programme

9.00–09.30	Konferences atklāšana / Welcome opening: PhD candidate Vanda Visocka Dr. hist. assoc. prof. Andris Levāns , <i>Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes Vēstures un arheoloģijas nodaļas vadītājs/ Head of Department of History and Archaeology in Faculty of History and Philosophy</i>	
9.30–09.45	Pārtraukums / Coffee break	
Vadītājs/Chair: Dr. arheol. Valdis Bērziņš		
09.45–10.05	Dr. habil. hist. Andrejs Vasks , Dr. hist. Gunita Zariņa	Keynote lecture: <i>Social Transformation and population health in the Bronze Age Societies of the Lower Daugava River</i>
10.05–10.25	Vanda Visocka , Dardegā Legzdiņa , Eduards Plankājs , Aija Ceriņa , Janta Meža	Dietary practices during the Late Neolithic and the Bronze Age in the territory of Latvia: a case study of Lake Lubāns plane and lower reaches of river Daugava
10.25–10.45	Hanna Wichmann	The “emotional health“ of a late medieval society. Methods of researching emotions and their societal impact in Florence 1300–1500
10.45–11.05	Anastasija Smirnova	The role of the hospices on the Telts street 1 and Ģimnastikas street 1 for “specially cared” disabled in Riga

		(1903–1940)
11.05–11.25	Diskusija / Discussion	
11.25–12.30	Pusdienu pārtraukums / Lunch break	
Vadītājs/Chair: Dr. hist. prof. Ēriks Jēkabsons		
12.30–12.50	Andrejs Gusačenko	Krievijas Ziemeļrietumu armijas nozīme reģionā 1919.–1920. g.: tīfa epidēmijas faktors
12.50–13.10	Guna Plakane	Sociālās apdrošināšanas politiskie aspekti: Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja darbība slimokasēs 1920. gadu 2. pusē
13.10–13.30	Inna Gīle	Uzturs kā medikamenti: pārtikas jautājums Latvijas armijā, 1919–1940
13.30–13.50	Diskusija / Discussion	
13:50–14:10	Pārtraukums / Coffee break	
Vadītājs/Chair: Dr. hist. doz. Jānis Ķeruss		
14.10–14.30	Ginta Ieva Bikše	Medicīniskā palīdzība Spānijas pilsoņu karā (1936–1939): Latvijas brīvprātīgo iesaiste
14.30–14.50	Jānis Tomaševskis	“Kritis vai no ievainojumiem miris”: Latviešu partizānu un paš aizsardzībnieku zaudējumi 1941. gada vasarā
14.50–15.10	Reinis Ratnieks	Veselības saglabāšana partizānu kara apstākļos: Latvijas nacionālo partizānu piemērs (1944–1957)
15.10–15.30	Diskusija / Discussion	
15.30	Noslēgums / Conclusions	

Social Transformations and population health in the Bronze Age Societies of the Lower Daugava River*

Andrejs Vasks¹, Gunita Zariņa²

1 – University of Latvia Institute of Latvian History, Department of Archaeology;

2 – University of Latvia Institute of Latvian History, Repository of Bioarchaeological Material

At the beginning of the Mesolithic, Neolithic and Bronze Ages, the lower reaches of the Daugava were relatively sparsely populated. In the early Bronze Age, there were only eight population points in the lower reaches of the Daugava, judging by settlements, burial sites and stone axe stray finds. The change of situation can be found in the second half of the Early Bronze Age – during the period III (1300–1100 BC) of the Bronze Age, when from the 14th century BC new funeral traditions appeared near the Daugava (barrows with built-in stone cists and other constructions, cremation of the dead), thus signalling the formation of a new society and the beginning of a new way of life. In the Late Bronze Age, the number of settlement points (hillforts, open settlements, cemeteries, stray finds) reached 25. The increase of social complexity of the society is also indicated by the differentiation of residential sites in hillforts and open settlements.

Judging by the materials obtained in the excavations of Ķivutkalns, Vīnakalns and Kļņgukalns hillforts, the subsistence strategy of the Late Bronze Age societies of the lower reaches of the Daugava was based on animal husbandry and agriculture. The Daugava waterway, which connected the West and the East, implementing the bronze exchange, played an important role in the spread of new traditions and new lifestyles, which also had a significant impact on the health of the population. Intensive demographic transition began in the Late Bronze Age caused significant demographic change – population growth and deteriorating of health.

Transition to farming is linked to changes in the social role of women due to accelerated reproduction and its effects on women's health and life expectancy. Higher degrees of tooth wear, caries and other paleopathologies that indicate higher biological stress were found in the population of the Bronze Age compared to the Neolithic period. Regarding paleodietary research, stable isotope analysis calls for a more careful evaluation of archaeological material, i.e., to not underestimate freshwater fish intake and to not overestimate proportions in diet of occasional finds, such as millet crops.

Literature

Vasks A., Zariņa G., Legzdiņa D., Plankājs E. New data on funeral customs and burials of the Bronze age Reznēs cemetery in Latvia., *Estonian Journal of Archaeology*, 2021, 25, 1, 3–31.

Legzdiņa D., Vasks A., Plankājs E., Zariņa G. Re-evaluating the Bronze and Earliest Iron age in Latvia: Changes in burial traditions in the light of 14C dates. *Radiocarbon*, in print.

Oinonen M., A. Vasks A., Zarina G., Lavento M. Stones, Bones and Hillfort – Radiocarbon dating of Ķivutkalns Bronze-working center. *Radiocarbon*, 2013, Vol. 55, Nr. 2–3, 1252–1264.

Graudonis J. *Nocietinātās apmetnes Daugavas lejtecē*. Rīga: Zinātne, 1989.

Денисова Р., Граудонис Я. & Гравере Р. *Кивуткалнский могильник эпохи бронзы*. Рига: Зинатне, 1985.

* This research was funded by the Latvian Council of Science, project No. Lzp2018/2-0127 (Social Transformations in the Bronze Age Societies of the Lower Daugava River).

Dietary practices during the Late Neolithic and the Bronze Age in the territory of Latvia: a case study of Lake Lubāns plane and lower reaches of river Daugava*

Vanda Visocka¹, Dardega Legzdiņa¹, Eduards Plankājs¹, Aija Ceriņa², Janta Meža³

1 – University of Latvia Institute of Latvian History, Department of Archaeology

2 – University of Latvia Faculty of Geography and Earth Sciences, Department of Geology

3 – Latvian National Museum of Natural History

Diet and its change during different time periods has always caught the attention of researchers, especially when it comes to a change of the ways food was obtained, for example, change from hunter gatherers to farmers. The development from one model to another changes the dietary practices of societies as well. This can lead to an increase of life quality and changes of inhabitation regions. For example, humans are not dependent on specific types of animals and plants and specific seasons for hunting and gathering them.

Transition from the Late Neolithic (2900–1800 BC) to the Bronze Age (1800–500 BC) in the territory of Latvia is a period of change, especially when it comes to dietary practices, i.e., hunter-fisher-gatherer societies slowly changed to farming, this transition was complete in the Late Bronze Age (1100–500 BC). Although the main tendencies of dietary practices during this transition are known, detailed study of these changes and varieties of food consumption in different regions are lacking. Therefore, the **aim** of this paper is to compare dietary practices and its change during Late Neolithic and the Bronze Age in two different ecosystems – coastal and inland.

Two densely populated microregions – **Lake Lubāns plane** and **lower reaches of river Daugava**, was chosen for this study, as they represent two different ecosystems and therefore could have diverse varieties of dietary practises. For this study settlements and graves from different periods were chosen, from Lake Lubāns plane Abora settlement (Late Neolithic and Early Bronze Age) and Brikuļi hillfort (Late Bronze Age – Iron Age), as from lower reaches of river Daugava – burials of Ķivutkalns, Lipši and Reznēs (Early Bronze Age) and Ķivutkalns and Vīnakalns hillforts (Late Bronze Age). To study the dietary practices multidisciplinary **methodology** was used as follows: isotope analysis were held on human remains from Abora settlement and graves, animal bones obtained from settlements were studied and lastly, seeds and their impressions in the pottery obtained from settlements were analysed. Authors will also re-evaluate the previous analysis of macro remains and pollen analysis of the settlements studied in this paper.

Literature

Rasiņš A., Tauriņa M. Pārskats par Latvijas PSR arheoloģiskajos izrakumos konstatētajām kultūraugu un nezāļu sēklām. *Arheoloģija un Etnogrāfija XIV*, 1983. 152.–176. lpp.

Лозе И., Якубовска Т. Флора памятников каменного века Любанский незини. *Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstis*, 1984, 5. 85.–94. lpp.

Graudonis J. *Nocietinātās apmetnes Daugavas lejtecē*. Rīga: Zinātne, 1989.

Vasks A. *Brikuļu nocietinātā apmetne. Lubāna zemiene vēlajā bronzas un dzelzs laikmetā (1000. g. pr. Kr.–1000. g. pēc Kr.)*. Rīga: Preses Nams, 1994.

Vasks A., Zariņa G., Legzdiņa D., Plankājs E. New data on funeral customs and burials of the Bronze Age Reznēs cemetery in Latvia. *Estonian Journal of Archaeology*, 2021, Vol. 25, No. 1, pp. 3–31.

Граудонис Я. *Латвия в эпоху поздней бронзы и раннего железа. Начало разложения первобытнообщинного строя*. Рига: Зинатне, 1967.

* Paper is funded by LZP FLPP project *Iztikas stratēģijas un pirmā demogrāfiskā pāreja Lubāna ezera mitrājā: Aboras vēlā neolīta apmetnes gadījums* (grant Izp-2020/2-0032).

Денисова Р., Граудонис Я. & Гравере Р. *Кивуткалнский могильник эпохи бронзы*. Рига: Зинатне, 1985.

Лозе И., *Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины*. Рига: Зинатне, 1979.

Loze I., Kalniņa L., Ceriņa A. Lubāna mitrāja ainava vēlā ledus laikmetā un pēcledus laikmetā. Paleolīts – mezolīts – neolīts – agrais bronzas laikmets. Grām.: Cimermanis, S. (ed). *Kultūrvēstures avoti un Latvijas ainava*. Rīga: Apgāds “Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis”, 2011. 175.–199. lpp.

The “emotional health” of a Late Medieval society. Methods of researching emotions and their societal impact in Florence 1300–1500

Hanna Wichmann

University of Rostock, Department of History

After pro-Trump extremists stormed the US Capitol on the 6th of January 2021, the speaker of the House of Representatives, Nancy Pelosi, spoke of healing the “emotional wounds” this day caused the US society. Current crises such as the ongoing divisions in US politics or the impact of the Covid-19 pandemic on the “emotional health” of individuals and whole societies are often discussed nowadays and are certain to provide material for generations of future researchers.

But what of the emotional health of past societies and individuals? Is it possible to research emotions and their impacts on health; and if so, how? The presentation will focus on exploring methods of researching emotions in the context of late medieval society in Florence (Italy) from 1300 to 1500. Using Barbara Rosenweins concept of “emotional communities”³, the presentation will explore how upper- and middle-class Florentines wrote about their emotions and how they handled emotionally-charged situations.

Written sources such as family books and letters will serve as a basis for this topic. While these documents have been subject to academic research in the past, the preservation and communication of emotions over distance (via letters) and time (via family books) is mostly uncharted territory. Due to their private nature, sensitive topics that can be found within these sources – such as the death of one’s own child, infertility of a female letter writer, or a high death toll caused by the plague – impacted the emotional health of these individuals. Therefore it is necessary to highlight the importance of (negative) feelings and coping mechanisms in regards to (psychological) health – on the one hand, regarding the authors as individuals, and on the other hand, in regards to the Florentine upper- and middle-class as a possible “emotional community”. Finally, whether or not and to what extent health could be influenced by the emotions described in the aforementioned sources will be a key question for which the presentation will outline the first steps of possible future research.

Literature

Branca, V. Merchant Writers. Florentine Memoirs from the Middle Ages and Renaissance. *The Lorenzo da Ponte Italian Library*. University of Toronto Press, 2015.

Ciappelli, G. Memory, family, and self. Tuscan family books and other European egodocuments (14th - 18th century). *Egodocuments and history series*, 6. Brill, Lam edition, 2014.

Rosenwein, B., H. *Generations of Feeling. A History of Emotions 600–1700*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Perler, D. *Transformation der Gefühle. Philosophische Emotionstheorien 1270–1670*. S. FISCHER, 2011.

Pezzarossa, F. “La memorialistica fiorentina tra Medioevo e Rinascimento. Rassegna di studi e testi“ In: *Lettere Italiane*, 1979, Vol. 31, No. 1, pp. 96–138.

Plamper, J. *Geschichte und Gefühl. Grundlagen der Emotionsgeschichte*. Siedler Verlag, 2012.

³ Rosenwein, Barbara H. *Generations of Feeling. A History of Emotions 600–1700*. Cambridge, 2016, P. 3–10.

The role of the hospices on the Telts street 1 and Ģimnastikas street 1 for “specially cared” disabled in Riga (1903–1940)

Anastasija Smirnova

University of Latvia, Faculty of History and Philosophy
Museum of Riga History and Navigation

During the interwar period there used to be two special hospices among around average 12 (number changed in different periods) hospices for disabled. Paper deals with the analysis of two municipal closed social care institutions in Riga – hospices for the “specially cared”, also known as for “terminally ill” disabled persons. Although the term “disabled” was complex and included also the various types (or all of them) of disability to work- age, physical or mental illness, poorness, antisocial behaviour, classical hospices mainly were for those, who can take care of themselves at least partly without support. The aim of the paper is to analyse the role of two specialised hospices for exactly those disabled who needed not only financial, but also medical support, at the developing closed (e. g. institutional) social care system in municipality of the capital of Latvia Riga. Chronologically the paper analyses the role of the both hospitals from the establishment till the time they were closed.

Hospices in Riga on Ģimnastikas and Telts streets were built near each other in the established medical complex of medicine buildings, by *Reinholds Šmēlings*. Hospices at Telts and Ģimnastikas street were uncial and merged both medical and social care closed instances, because those were hospices for disabled who were not able to take care of themselves or partly were dangerous to others. Both hospices, especially one on Ģimnastikas street faced different reorganisations during different periods. This was one of the most modern institutions (called *colony*) at that time in Baltic states and Europe since 1941. However, the occupation regimes stopped the work of both hospices. Nowadays both buildings are not only heritage of the Latvian architecture, but also, they continue to be a part of medical institutions.

The novelty of the paper is to research the activity of the hospices not only as a part of medical care as it was in *Dr. med. Ieva' Lībiete's* or other medicine historian's publications, but also as a part of the social care system with sources that were not taken into consideration before.

Sources and literature

Rīgas aizgādības pārvaldes patversmes Telts ielā 1 lietas. *LNA LVVA 2881. f.*

Rīgas aizgādības pārvaldes patversmes Ģimnastikas ielā 1 lietas. *LNA LVVA 2881. f.*

Rīgas būvvaldes biroja lietas par patversmēm neizdziedināmi slimiem. *LNA LVVA 2761. f.*

Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata (1921.–1939.). Rīga: Rīgas pilsētas valdes izdevums, 1922–1939.

Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. Rīgas pilsētas valdes izdevums, 1931. 209.–233. lpp. Nedziedināmi slimo patversme Telts ielas un Jelgavas šosejas stūrī, Torņakalnā (tag. Psihoneiroloģiskais pansionāts "Atsaucība" Telts ielā 1, 1903). Melnbalta fotogrāfija. Ielīmēta Reinholda Šmēlinga projektēto celtnu albumā. *RVKM VRVM 104593/68*

Ситуационный план приюта для неизлечимо больных. /Nespējnieku patversme Telts ielā No. 1, Rīgā. *LAM 3068; 3070; 3069; 3073;*

Krastiņš, J. *Rīgas pilsētas arhitekts Reinholds Šmēlings (1840–1917). Reinhold Schmaeling. (1840–1917). City Architect of Riga.* Rīga: Rīgas Pilsētas Arhitekta birojs, 2011.

Lībiete, I. Psihiatriskās aprūpes problēmas Latvijā 20. gs. 20.–30. gados. *Acta Medico-Historica Rigensia*, 2016, X (XXIX), 57.–89 lpp.

Kuzņecovs, V., Loseviča, M. Psihiatrijas attīstība Krievijas impērijas Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas guberņās 19. gadsimta beigās: Emīla Krēpelīna darbība (1886–1891). *Acta Medico-Historica Rigensia*, 2019, XII, 22.–66. lpp.

- Lībiete, I. Psihiatriskās aprūpes problēmas Latvijā 20. gs. 20.–30. gados. *Acta Medico-Historica Rigensia*, 2016, X, 57.–89. lpp.
- Lībiete, I. *Psihiatrijas attīstība Latvijā no 1918.–1940. gadam*. Promocijas darbs medicīnas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīgas Stradiņa universitāte. Rīga, 2014. 60.–64. lpp.
- Lībiete, I. Latvijā pirmā psihiatriskā kolonija ārsta Arnolda Laksberga atmiņās. *Acta Medico-Historica Rigensia*, 2010, IX, 368.–376. lpp.

Krievijas Ziemeļrietumu armijas nozīme reģionā 1919.–1920. g.: tīfa epidēmijas faktors

Andrejs Gusačenko

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

1919. g. Baltijas jūras reģionā sakrustojās vairāki militāri-politiski virzītājspēki, kuru ietvaros jaundibināto valsts Neatkarības karu notikumi savijās ar procesiem Pirmā Pasaules kara izskaņā un Krievijas Pilsoņu kara elementiem. Par ievērojamāko krievu pretboļševiku (t. s. “balto”) karaspēku reģionā minētajā laika posmā kļuva Atsevišķais Pleskavas brīvprātīgo korpuss (kopš 01.07.1919 Ziemeļrietumu armija), kas bija izveidots vācu okupācijas karaspēka aizsegā 1918. g. nogalē Pleskavā. Pēc Brestļitovskas miera denonsēšanas, Strādnieku un zemnieku sarkanai armijai (SZSA) uzbrūkot, korpuss atkāpās uz Igauniju, kur 1919. g. piedalījās kaujas darbībā pret SZSA Igaunijas armijas virspavēlnieka operatīvajā pakļautībā. 1919. g. maijā un oktobrī Ziemeļrietumu armija veica divus neveiksmīgus karagājienus Petrogradai, to rezultātā bija spiesta atkāpties Igaunijā, kur tika atbruņota un internēta. Karaspēkam atkāpjoties no okupētām teritorijām, līdzī devās vairāk kā 20 tūkst. civilo bēgļu, kopā ar karavīriem un armijai piederīgajiem veidojot 50 tūkst. civ. skaitu. Vienlaicīgi militārajām neveiksmēm pievienojās satricinājumi sociālajā un veselības aprūpes jomā, kur par vienu no centrālajiem faktoriem kļuva tīfa epidēmija, novedot karavīrus un bēgļus humanitārās katastrofas priekšā. Ziemeļrietumu armijas virspavēlniecības un virsniecības nolaidība, kopsummā ar Igaunijas ierēdņu un militārās vadības negatīvu attieksmi, tīfa epidēmijas apogejā (1920. g. janvāri-martā) kļuva par iemesliem vairāk nekā 10 tūkst. cilvēku bojāejai. Konsolidējot Ziemeļrietumu armijas un Igaunijas armijas sanitārā dienesta pūles, ar nevalstisku organizāciju un Sabiedroto atbalstu, situācija stabilizējās, tomēr, uzlabojoties stāvoklim veselības aprūpes ietvaros, karavīri un bēgļi saskārās ar izdzīvošanas problēmām sadzīves jomā. Nespēja nodrošināt elementāru iztiku un dzīves apstākļus kara izpostītajā valstī, stimulēja velmi izceļot no Igaunijas uz Rietumeiropu, vai uz Padomju Krieviju. Ievērojamu karavīru daļu veidoja Latvijai, Lietuvai, Polijai u. c. valstīm piederīgie, kas ar grūtībām spēja repatriēties. Tomēr pārējiem (lielākoties virsniecībai ar ģimenēm) atgriešanās Padomju Krievijā nebija iespējama represiju dēļ, tajā pašā laikā, pastāvot izsūtīšanas draudiem, savukārt izceļošana un iekārtošanās uz Rietumeiropu bija saistīta ar lieliem izdevumiem, ko spēja atļauties tikai neliela bijušo karavīru daļa. Līdz ar to, par vienīgo reālo izceļošanas iespēju daudziem karavīriem kļuva stāšanās dienestā citu valsts militārajos formējumos, kas tajā brīdī piedalījās karadarbībā pret Padomju Krieviju Polijā un Ukrainas dienvidos un daļēji tika formēti Igaunijā un Latvijā. Tādejādi, epidēmijas norisei, armijas likvidācijas, bijušo karavīru repatriācijas un emigrācijas procesiem bija tālejošās sekas kā Igaunijas, Latvijas un pat Polijas kontekstā, kas visspilgtāk iezīmējās 1920. g. sociālajās un militāri-politiskajās jomās.

Avoti un literatūra

Latvijas armijas virspavēlnieka štāba izlūkošanas nodaļas fonds. *LNA LVVA. 3601. f.*

Latvijas Politiskās policijas pārvaldes fonds. *LNA LVVA. 3235. f.*

Памятка Ливенца. Рига: Саламандра, 1928.

Розенталь, Р. *Северо-Западная армия. Хроника побед и поражений. 1918–1920 годы*. Таллин: Argo, 2012.

Jēkabsons, Ē. *Latvija un Krievu Ziemeļu korpuss (Judeņiča Ziemeļrietumu armija) 1918–1920*.

Grām.: *Latvijas Kara muzeja gadarāmata II*. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 2001.

Stranga, A. *Latvijas un Padomju Krievijas miera līgums*. Rīga: Mansards, 2020.

Jēkabsons, Ē. *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2018.

Гусаченко, А. Эмиграция и репатриация бывших военнослужащих Северо-Западной армии в Латвию в 1920 г.: военно-политический контекст. *Сборник по материалам*

- конференции “100 лет со дня окончания войны за независимость Эстонии”. Tīks izdots 2021. g.
- Patteson, D. Typhus and its control in Russia, 1870–1940. *Medical History*, 1993, Volume 37, Issue 4.
- Kļavina, E. Veselības departamenta izveide un darbība Latvijas Neatkarības kara laikā (1918–1920). *Latvijas Universitātes Žurnāls*, 2019, 7/8.
- Ivulāns, J. *Kara medicīnas sākums Latvijas Republikā*. Diplomdarbs. Rīga: Latvijas Univeristāte, 2007.
- Gusačenko, A. Cerībās uz revanšu. *Domuzīme*, 2020, 2.

Sociālās apdrošināšanas politiskie aspekti: Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja darbība slimokasēs 1920. gadu 2. pusē

Guna Plakane

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte
Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, Vēstures departaments

Latvijā 1920. gados sociālā apdrošināšana bija nozīmīga valsts labklājības politikas daļa. Tās mērķis – ar valsts sociālās likumdošanas noteikto sociālās aizsardzības programmu nodrošināt iedzīvotājus dažādās ekonomiskā riska situācijās, ko izraisījušas veselības problēmas, nelaimes gadījumi, bezdarbs u. c. iemesli. Nozīmīgs sociālās apdrošināšanas elements bija veselības apdrošināšanas institūcijas – slimokases, kuru izveide aizsākās 1920. gadu sākumā.

Pakāpeniski sakārtojot slimokasu tiesisko ietvaru un to darbībai attīstoties, 1920. gadu 2. pusē to darbībā aktualizējās politiskie jautājumi. Raksturīgi, ka slimokases tika izmantotas dažādu politisko spēku prasību izvirzīšanai, sekundāri skatot slimokasēs apdrošināto intereses. Tāpat vērā ņemams faktors politisko spēku iesaistē slimokasēs bija to līdzekļi un ievēlēto pārstāvju tiesības ar tiem samērā brīvi rīkoties – nostiprinot savas pozīcijas slimokasē, konkrētā politiskā spēka rīcībā esošie līdzekļi palielinājās. Īpaši aktīvi slimokasēs darbību izvērša Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija, Latvijas Strādnieku sociāldemokrātu maziņu partija un pastarpināti Latvijas Komunistiskā partija, kas slimokasu pilnvarnieku vēlēšanās reizi trīs gados piedalījās ar tās satelītorganizācijas Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja (RABCB) sarakstiem.

RABCB aktīvu darbību slimokasēs izvērša 1920. gadu 2. pusē, iegūstot ietekmi, piemēram, Rīgas kopējā slimo kasē, Rīgas Pārdaugavas rajona kopējā slimo kasē u. c. pilsētas slimokasēs. Lai koordinētu darbību un nostiprinātu vienotu darbības līniju, pie RABCB tika izveidots slimokasu starpfrakciju birojs. Tas sastāvēja no centrālbiroja prezidija un konkrēto slimokasu pārstāvjiem, kuri starpfrakciju biroja sēdēs sniedza detalizētu konkrētās slimokases darbības pārskatu, kā arī informēja par ievēlēto pārstāvju nostāju dažādos sociālpolitiskos jautājumos. Pārsvārā tika pievērsta uzmanība pretrunām starp RABCB, sociāldemokrātiem un maziņiem.

1920. gadu 2. pusē pavājinoties slimokasu pārvaldes efektivitātei, kas bija tieši saistīta ar to pārvaldnieku tieksmi primāri nodarboties ar politiskiem jautājumiem, aktualizējās nepieciešamība pēc slimokasu reorganizācijas. Arī RABCB slimokasu starpfrakciju birojs bija par reorganizāciju, atzīmējot, ka tās apvienojot, būtu iespējams ietaupīt līdzekļus administratīvā aparāta un telpu nodrošināšanai, bet svarīgākais – RABCB būtu vieglāk izplatīt savu politisko ietekmi plašākās strādnieku masās.

Kopumā jāuzsver – lai gan slimokases Latvijā bija savam laikam atbilstoša un funkcionēt spējīga sociālās un veselības apdrošināšanas forma, 1920. gadu 2. pusē to darbībā dominējošie bija kļuvuši politiskie faktori, kas arvien vairāk sāka ietekmēt slimokasu darbības tiešo mērķi – pasargāt sabiedrību ekonomiskā riska situācijās. RABCB darbības piemērs slimokasēs 1920. gadu 2. pusē atspoguļo slimokasu organizācijas nepilnības – radītās sistēmas sadrumstalotību, kas noveda pie iracionālas un bezatbildīgas darbības – tādā veidā padarot tās par platformu, kurā politiskie spēki varēja samērā brīvi rīkoties. Tāpat būtisks aspekts, ko apliecina RABCB darbības piemērs, ir tas, ka slimokases politikajiem spēkiem pavēra iespējas paplašināt to vēlēšanu loku, tādā veidā radot aģitācijas platformas citu vēlēto valsts institūciju vēlēšanām.

Avoti un literatūra

Rīgas Arodbiedrību centrālbiroja Slimo kasu prezidija sēžu protokoli. *LNA LVVA, 3980. f.*

- Pārskati par tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu darbinieku slimu kases dalībnieku ārstēšanu un tiem izsniegtie palīdzības u. c. materiāli. *LNA LVVA, 3980. f.*
- Pārdaugavas rajona slimu kases rūpniecības, tirdzniecības un transporta uzņēmumu saraksts; uzsaukumi par balsošanu. *LNA LVVA, 3980. f.*
- Centrālbiroja slimu kasu starpfrakciju biroja, prezidija sēžu un pilnvarnieku sapulču protokoli. *LNA LVVA, 3980. f.*
- Anže, M. Slimokases Latvijā no 1920. līdz 1934. gadam. Grām.: Ārons, K., Ē., Salaks, J. (red.). *Acta Medico-Historica Rigensia. Volumen IV (XXIII)*. Rīga, 1999, 391.–406. lpp.
- Arons, K., Ē. (red.). *Kāda bija veselības aizsardzība buržuāziskajā Latvijā*. Rīga: Liesma, 1969.
- Kapeniece, I. *Ciešā un prasmīgā saistībā. LKP pieredze nelegālā un legālā darba savienošā laikā no 1920. līdz 1934. gadam*. Rīga: Avots, 1981.
- Pozemkovska, M. Politiskās cīņas un slimokasu reorganizācija Latvijā 1929.–1930. gadā. *Latvijas Vēsture*, 2002, 3, 31.–37. lpp.
- Pozemkovska, M. *Slimo kases Latvijā no 1920. līdz 1940. gadam*. Promocijas darbs. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2004.
- Rīg. Arodbiedrību Centrālbiroja rezolūcija par strādniecības vienotu fronti. *Darbs un Maize*, 05.04.1922.
- Vīksna, A. *Slimo kases Latvijā*. Rīga: Rīgas starptautiskais medicīnas zinātnes un farmācijas centrs, 1994.
- Zālīte, E. Sociālā apdrošināšana Latvijā (1920–1940). *Latvijas Arhīvi*, 1999, 2, 99.–127. lpp.

Uzturs kā medikamenti: pārtikas jautājums Latvijas armijā 1919.–1940. gadā

Inna Gīle

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

Pirmā pasaules kara (1914–1918) un Latvijas Neatkarības kara (1918–1920) laikā pārtikas un tīra dzeramā ūdens jautājums bija viens no aktuālajiem tematiem, jo slikta pārtikas kvalitāte vai tās trūkums karavīru kaujasspējas samazināja vai pat uz laiku atņēma. Šajā laikā pārtika trūka gan civilajā, gan militārajā sektorā, piemēram, Neatkarības kara laikā Rīgā reģistrēja pat bada nāvē mirušos. Bruņoto spēku apgāde ar pārtiku bija viens no Latvijas Pagaidu valdības svarīgajiem uzdevumiem, jo bez spēcīgas armijas nebija iespējams izcīnīt Latvijas neatkarību.

Pārtikas un dzeramā ūdens kvalitāte un sabalansēts uzturs ir viens no pamata priekšnoteikumiem, kas nosaka cilvēka veselības stāvokli un imunitātes spēju cīnīties ar kaitīgiem vīrusiem un baktērijām. Kuņģa–zarnu trakta veselība tieši ietekmē visa organisma stāvokli kopumā. Vispārzināms fakts, ka ilgstoši lietota nekvalitatīva pārtika vai badošanās veicina imunitātes samazināšanos un attīsta dažādas slimības, piemēram, gastrītu, kuņģa čūlu, un veicina uzņēmību pret dažādām vīrusu slimībām. Nepareizi apstrādāta pārtika vai nekvalitatīvs dzeramais ūdens Neatkarības kara laikā veicināja tādu bīstamu slimību izplatīšanos kā dizentērija un holera.

Beidzoties karam, uzlabojās arī pārtikas jautājums. 1920. un 1930. gados Latvijas armijas Kara sanitārā pārvalde uzraudzīja, lai karavīri tiktu nodrošināti ar kvalitatīvu, pēc tā laika ieskatiem, visām uzturvielām bagātu diētu. Notika regulāras pārtikas un dzeramā ūdens kvalitātes pārbaudes un pārvalde sniedza norādes pārtikas sagatavošanā un uzglabāšanā, kā arī tika uzraudzīts vai karavīriem pārtiku izsniedza pēc noteiktajām uztura normām atbilstoši fiziskās slodzes līmenim. Gan kara, gan miera laikā kara medicīnas iestādēs pacientus dalīja pēc slimības veida, nosakot, kādu diētu nepieciešams ievērot. Neskatoties uz to, armijā reģistrēja vairākus pārtikas saindēšanās gadījumus. Tos izmeklēja un pārvaldi ar rezultātiem iepazīstināja īpaši sastādīta komisija. Centās darīt visu, lai nākotnē šādi gadījumi neatkārtotos.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot uztura nozīmi Latvijas armijas karavīru veselības uzturēšanā un uzlabošanā 1919.–1940. gadā. Pētījumā aplūkoti tādi jautājumi kā kara laika uztura ietekme uz karavīru veselību 1920. un 1930. gados – galvenokārt slimības, kuras tieši ietekmēja karavīru veselību (gastrīts, kuņģa un zarnu čūlas u. c.), karavīru uztura normas un dienā uzņemamo kaloriju daudzums, pārtikas ieguves veidi, tās kvalitātes pārbaudes, saindēšanās ar pārtiku, ikdienā uzņemto kaloriju daudzums, veselīga karavīra fiziskie parametri u. c. jautājumi.

Avoti un literatūra

Kara ministrijas Apgādes pārvaldes fonds. *LNA LVVA 1469. f.*

Latvijas armijas Kara sanitārās pārvaldes fonds. *LNA LVVA 3413. f.*

Oficiālā daļa. Kara ministra pavēle Nr. 8. *Latvijas Kareivis*, Nr. 41, 19.02.1930.

Par amerikāņu palīdzību mūsu armijai. *Kurzemes Vārds*, Nr. 46, 08.08.1919., 1.–2. lpp.

Mūsu armijas vajadzībām. *Kurzemes Vārds*, Nr. 61, 26.08.1919., 3. lpp.

Sajoz vēderu un dieni. *Sociāldemokrāts*, Nr. 88, 21.04.1933. 2. lpp.

Latvijas armijas Kara medicīnas statistika par 1932.–1934. gadu. Rīga: Apgādes pārvaldes Sanitārās daļas izdevums, 1935.

Latvijas armijas kara medicīnas statistika, 1929.–1931. g. Rīga: Kara sanitārās pārvaldes izdevums, 1933.

Goppers, K. *Militārās audzināšanas pamati*. Rīga: Galvenā štāba izdevums, 1922.

Jēkabsons, Ē. *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2018.

Medicīniskā palīdzība Spānijas pilsoņu karā (1936–1939): Latvijas brīvprātīgo iesaiste*

Ginta Ieva Bikše

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

Spānijas pilsoņu karš (1936–1939) bija viens no nopietnākajiem konfliktiem Eiropā starp Pirmo un Otro pasaules karu. Tam faktiski bija globāls raksturs, jo karojošajām pusēm gan materiālo, gan militāro palīdzību sniedza vairākas ārvalstis, kā arī konfliktā iesaistījās ievērojams skaits ārvalstu brīvprātīgo. Kā jebkurā karadarbībā Spānijas pilsoņu karā medicīniskās palīdzības sniegšanai un saņemšanai bija ļoti nozīmīga loma ievainoto karavīru dzīvību glābšanā, slimību ārstēšanā, rehabilitēšanā, higiēnas un slimību profilakses veicināšanā. Spānijas pilsoņu karā medicīnisko palīdzību karavīriem sniedza ne tikai spāņu medicīniskais personāls, bet arī ārvalstnieki, kuri uz Spāniju devās dažādu iemeslu dēļ – politiskās nostājas, vēloties sniegt humāno palīdzību, meklējot piedzīvojumus, kā arī pakļaujoties vervēšanai. Spānijas pilsoņu karā gūtā pieredze kara medicīnā un tās sasniegumi vēlāk tika izmantoti Otrā pasaules kara laikā. Daudzi ārvalstu, tai skaitā Latvijas, brīvprātīgie nodrošināja medicīniskās palīdzības sniegšanu Internacionālajām brigādēm, kurās, atbalstot republikāņus, bija iesaistījušies vairāk nekā 50 dažādu tautību ārvalstnieku.

Referāta mērķis ir analizēt Latvijas brīvprātīgo iesaisti medicīniskās palīdzības sniegšanā Spānijas pilsoņu karā, aplūkojot motivāciju doties uz Spāniju, ieskicējot brīvprātīgo sociālo portretu, kā arī raksturojot darbību Spānijā un tās atstāšanu. Visi līdz šim zināmie Latvijas brīvprātīgie, kas nodrošināja medicīnisko palīdzību Spānijā, atbalstu sniedza republikāņu kontrolētajās teritorijās. Uz Spāniju devās vairāki Latvijas ārsti – Jēkabs Barahs, Peisahs Bernštams, Ābrams Šalits, Leiviks Gutkins, Braina Rudina, Mirjama Rudina, Sāra Švalbe, kā arī vairākas Latvijas pilsones – Frīda Gincburga, Riva Leiboviča un Civja Vospe – sniedza atbalstu kā medmāsas. Medicīniskajā dienestā strādāja arī Marina Strasde, mašīnrakstītāja, bet kā vetārsts – Semjons Levinsons. Ievērojamu lomu medicīniskās palīdzības sniegšanā Spānijā ieņēma Daugavpilī dzimušais Lielbritānijas ārsts Lazars Kroms (*Len Crome*). 1937. gadā L. Kroms tika paaugstināts par 35. divīzijas Sanitārās pārvaldes priekšnieku. Šajā divīzijā farmaceitiskos pakalpojumus sniedza arī Latvijas Universitātes profesora Jāņa Kupča dēls Voldemārs Kupcis.

Avoti un literatūra

Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārzemēs. *LNA LVVA*, 2575. f.

Интербригады республиканской армии Испании. *Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ)*, Ф. 545.

Lācis, R. (sast.). *Viva república!* Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1957. 370 lpp.

Ziemeļis, S. (red.). *Latvijas cīnītāji Spānijā: 1936–1939: atmiņas un dokumenti*. Rīga: Liesma, 1966. 600 lpp.

Bērziņa, G. I. Latvijas un Spānijas attiecības (1936–1940): Spānijas pilsoņu kara konteksts. *Latvijas Universitātes Žurnāls. Vēsture*, 2016, 2. 66.–88. lpp.

Bikše, G. I. Latvijas brīvprātīgie Spānijas pilsoņu karā (1936.–1939. g.): personu lietu dokumenti Latvijas Valsts vēstures arhīva Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību ārzemēs fondā. *Dokumentārā mantojuma bagātības Latvijas arhīvos* (Latvijas Valsts vēstures arhīva starptautiskie zinātniskie lasījumi, 2020. 149.–171.lpp.

Fuster Ruiz, F. *El Servicio de Sanidad de las Brigadas Internacionales*. Albacete: CEDOBI (IEA-UCLM), 2018.

* Referāts un tēzes sagatavotas LU LVI īstenotā VPP projekta Nr. VPP–IZM–2018/1–0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzuma punktus” ietvaros.

Preston, P. Dos médicos y una causa: Len Crome y Reginald Saxton en las Brigadas Internacionales. *Ayer*. 2004, 56, pp. 37–66

Requena Gallego, M., Sepúlveda Losa, R. M. (coord.) *La sanidad en las Brigadas Internacionales*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2006.

Kritis vai no ievainojumiem miris: latviešu nacionālo partizānu un paš aizsardzībnieku zaudējumi 1941. gada vasarā

Jānis Tomaševskis

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte
Latvijas Kara Muzejs

Vācijas-PSRS kara sākumā notiekošais latviešu partizānu karš un tam sekojošais paš aizsardzības komandantūru darbības periods bija īss, taču intensīvs. Partizāni un paš aizsardzībnieki, galvenokārt bruņoti ar kājnieku ieročiem, nereti iesaistījās kaujās pret lielākām un labāk apbruņotām Sarkanās armijas karavīru grupām un padomju aktīvistu vienībām. Lielas motivācijas un arī veiksmes dēļ šī militārā pārdrošība pārsvarā izrādījās efektīva, nereti rezultējoties ar lielāku pretinieka karavīru grupu iznīcināšanu vai sagūstīšanu. Tomēr bija gadījumi, kad partizānu un paš aizsardzības vienību militārais aprēķins izrādījās kļūdainis, kā rezultātā nācās ciest salīdzinoši lielus zaudējumus.

Līdz šim ir bijuši pieejami vairāki datu apkopojumi, kas gatavoti jau vācu okupācijas laikā Latvijā, latviešu politiskajā emigrācijā (trimdā) un Latvijā pēc neatkarības atgūšanas, tomēr vēsturnieki nav nonākuši pie vienota kopsaucēja par partizānu un paš aizsardzībnieku ciestajiem zaudējumiem. Referāta mērķis ir analizēt vēstures avotos un literatūrā pieejamos datus par partizānu un paš aizsardzības vienību zaudējumiem. Šajā analizē pirmoreiz tiks apkopoti vācu okupācijas laikā vāktie dati par kritušajiem un no ievainojumiem mirušajiem partizāniem Latvijas teritorijā. Šie dati tiks salīdzināti ar citiem pieejamiem datiem, mēģinot analizēt kļūdas katrā no datu apkopojumiem, un sniedzot vērtējumu par to iespējamām precizitātēm un apzināti vai neapzināti pieļautajām kļūdām.

Referātā tiks analizēti ne tikai dati par kritušajiem, bet arī minēti konkrēti piemēri no partizānu un paš aizsardzībnieku kaujām 1941. gada vasarā. Ar šo piemēru palīdzību būs iespēja noteikt iespējamās neprecizitātes, jo daļa no partizānu kaujām ir izpētīta pietiekami sīki, lai precīzi noteiktu tajās ciestos zaudējumus. Tāpat ar piemēru palīdzību būs iespēja analizēt iemeslus partizānu un paš aizsardzības vienību ciestajiem zaudējumiem, un saprast – kādēļ viena latviešu grupa bija veiksmīga, bet cita – cieta smagus zaudējumus.

Vēl viens faktors, kam tiks veltīta uzmanība, būs atšķirības starp partizānu un paš aizsardzībnieku zaudējumiem. Šīs divas latviešu militārpersonu grupas, kurām bija daudz kopīgu iezīmju, tomēr ievērojami atšķīrās. Vai un kādas atšķirības bija novērojamas to personālsastāva zaudējumos. Un vai tam bija kāds sakars ar šo vienību darbības formām, kā arī to sadarbības pakāpes ar vācu okupācijas varu?

Avoti un literatūra

Statistikas dati par bojā gājušiem partizāniem. *LNA LVA*, 2395. f.

Laikraksti "Tēvija", "Tālavietis", "Valmierietis", "Nacionālā Zemgale" u. c. (1941. g. jūlijs–augusts)

Biezais, H. Nacionālie partizāni. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1992, 4.

Lācis, V. *Latviešu zemes un tautas vēsture*. 2. daļa. Rīga: ASF Saules koks, 2002.

Freivalds, O. (galv. red.). *Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā*. 1. sēj. Minstere: Daugavas Vanagu Centrālā Valde, 1970.

Pelkaus, E. *Cīņa un cerība: Latviešu partizāni 1941. gada vasarā*. Rīga, 2004.

Strods, H. Sarkanarmijas haotiskā atkāpšanās no Latvijas (1941. gada 22. jūnijs–5. jūlijs).

Grām.: *Nācija gūstā: Latvijas okupācijas muzeja gadagrāmata 2001*. Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds, 2002.

Tomaševskis, J. Latviešu paš aizsardzības spēku štāba (ārpus Rīgas) koordinēto latviešu paš aizsardzības vienību darbības ziņojumu (1941. gada 3.–15. jūlijs) analīze. Grām.: *Latvijas*

vēstures un historiogrāfijas problēmas 1918–1990. Latvijas vēsturnieku komisijas raksti.
28. sēj. Rīga: Zinātne, 2015.

Viļums, V. Pretošanās okupācijai Latvijā 1940.–1941. gadā. Grām.: *Varas patvaļa: Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata 2002.* Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds, 2003.

Veselības saglabāšana partizānu kara apstākļos: Latvijas nacionālo partizānu piemērs (1944–1957)

Reinis Ratnieks

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte

Nacionālo partizānu kustībā iesaistījušies cilvēki atradās ekstremālā situācijā, kura ar laiku kļuva aizvien smagāka, tāpēc partizānu cīņas bija nopietns pārbaudījums ne tikai no militārā viedokļa, bet arī izdzīvošanā. Tiešu ietekmi uz partizānu veselību atstāja kaitīgie apstākļi viņu dzīvesvietās, bruņotas sadursmes ar pretinieku, pārmērīga fiziskā slodze, medikamentu trūkums un nepietiekošs uzturs. Līdzās fiziskiem faktoriem partizāniem bija jāaskarās arī ar psiholoģiskām grūtībām, t. sk. stresu, depresiju un garlaicību. Lai mazinātu negatīvo faktoru atstāto ietekmi uz veselību, partizāniem bija jāspēj piemēroties situācijas izmaiņām, darboties rūpīgi un pārdomāti ar skaidru mērķi un motivāciju, kā arī jāpārzina izdzīvošanas paņēmienus.

Higiēnai ikdienas dzīvē pagrīdē bija ārkārtīgi būtiska nozīme, jo no tās bija atkarīga gan partizānu fiziskā, gan garīgā veselība. Tā kā dzīve mežā neizslēdza arī cilvēciskus kontaktus ārpus tā, higiēnas ievērošana bija tikpat svarīga sociālā tēla saglabāšanai un konspirācijas nodrošināšanai. Lai neiedzīvotos dažādās veselības kaitēs un parazītos, partizāni rūpējās par ķermeņa un apģērba tīrību neatkarīgi no dzīves apstākļiem un situācijas. Higiēnas piederumi pamatā tika iegūti no atbalstītājiem, kuri bieži mēdza palīdzēt partizāniem arī ar veļas mazgāšanu un nodrošināja iespēju sakopties savās pirtīs.

Pārtikas sagāde bija viens no galvenajiem uzdevumiem, kas partizāniem bija jārisina ikdienā. Tās pieejamībai bija ne tikai vitāli svarīga nozīme izdzīvošanā, bet arī ietekme uz partizānu grupu veidošanos, pastāvēšanu un izjukšanu. Partizānu uzturs lielākoties bija samērā vienkāršs un vienveidīgs, tā pamatu veidoja zemnieku saimniecībās ražotie un audzētie pārtikas produkti – gaļa, maize, dārzeņi un dažādi piena produkti. Tas iespēju robežās tika papildināts ar vietējos veikalos iegūstamo pārtiku, piemēram, konserviem un saldumiem. Partizānu uztura īpatnības noteica arī sezonālie apstākļi, piemēram, siltajā periodā grupām ar pietiekošu atbalsta bāzi bija iespējams ieturēt samērā daudzveidīgu diētu, taču ziemas mēnešos bija jāiztiek ar uzkrāto bunkuros, kas nozīmēja vairāk vai mazāk vienveidīgas uzturdevas.

Medicīniskā palīdzība pagrīdes bruņotajai pretestībai bija viens no smagākajiem jautājumiem, jo ambulatorā aprūpe partizāniem nebija pieejama, mežabrāļu grupās trūka cilvēku kaut vai ar sanitāra prasmēm, turklāt ārstu un medmāsu meklēšana un piesaistīšana īpašas nepieciešamības gadījumā bija sarežģīta un saistīta ar lielu risku. Iespēju robežās partizāni nodarbojās ar pašārstēšanos, nereti esot spiesti iztikt bez jebkādiem medikamentiem. Nopietnu traumu vai saslimšanu gadījumā būtiska nozīme bija partizānu atbalstītājiem, kuriem bija jāatrod uzticami cilvēki ar medicīniskajām zināšanām, kā arī jāiegūst zāles, pārsienamos materiālus un citas nepieciešamās lietas. Partizānu atveseļošanās no smagiem ievainojumiem nereti notika atbalstītāju mājās, jo tajās varēja nodrošināt labvēlīgākus uzturēšanās apstākļus nekā mežā, taču tas bija arī bīstamāk, jo okupācijas režīma spēki tās regulāri pārmeklēja.

Literatūra

Nezināmais karš. Latviešu nacionālo partizānu cīņas pret padomju okupantiem 1944–1956. Rīga: Domas spēks, 2012.

Reinsone, S. *Meža meitas: 12 sievietes par dzīvi mājās, mežā, cietumā.* Rīga: Dienas Grāmata, 2015.

Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš, 1944–1956.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.

Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. Dokumenti un materiāli, 1944–1956.* Rīga: Preses nams, 1999.

- Strods, H. *Latvijas nacionālo partizānu karš. Dokumenti, apcerējumi un atmiņas, 1944–1956.* Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2003.
- Turčinskis, Z. (2011). *Ziemeļvidzemes mežabrāļi, Latvijas nacionālo partizānu cīņas Valkas apriņķī un Alūksnes apriņķa rietumu daļā, 1944.–1953. gads.* Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2011.
- Kalvāns, A. (sast.). *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos. 1. daļa.* Rīga: Daugava, 1993.
- Kalvāns, A. (sast.). *Uz ežiņas galvu liku...: Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos. 2. daļa.* Rīga: Daugava, 1995.